

ÉRTEKEZÉSEK

A

TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

HARMADIK KÖTET.

A II. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

FRAKNÓI VILMOS

OSZTÁLYTITKÁR.

A M. T. AKADÉMIA
KÖNYVTITKÁRI HIVATALA

BUDAPEST, 1875.

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia bérházában.)

3 13602

TARTALOM.

- I. szám. A kényszer-egység a csődeljárásban. Apáthy Istvántól.
 - II. szám. Quetelet emlékezete. Keleti Károlytól.
 - III. szám. Magyarország népesedési mozgalma 1864—1873-ban és a cholera. Keleti Károlytól.
 - IV. szám. Újabb adataink Magyarország bűnvádi statistikájából. Konek Sándortól.
 - V. szám. A statistika és a nemzetgazdaságtan közti viszony a mai korban. Konek Sándortól.
 - VI. szám. Emlékbeszéd szigeti Wurga János l. tag felett. Galgóczy Károlytól.
 - VII. szám. Statistikai tanulmányok hazánk közegészségi állapota felett. Dr. Weszelovszky Károlytól.
 - VIII. szám. Visszapillantás az előbbi m. k. curiának 1724—1769-ki működésére. Wenzel Gusztávtól.
 - IX. szám. Emlékbeszéd Csacskó Imre l. tag felett. Pauler Tivartól.
-

EMLÉKBESZÉD

SZIGETHI WARGA JÁNOS

LEV. TAG FELETT.

GALGÓCZY KÁROLY,

L. TAGTÓL.

(Olvastatott a M. Tud. Akadémia 1875. ápril 25-ki ülésén.)

BUDAPEST, 1875.

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia bérházában.)

EMLEKBESZÉD

Szigethi Warga János levelező tag felett.

Ismét halottunk van, tekintetes akadémia. *Szigethi Warga János* nagy-kőrösi főgymnaziumi tanár, a nevelésügy ősz bajnoka s akademiánk levelező tagja gyász emlékét ünnepeljük, kit a halál e folyó év január 10-kén ragadott ki közülünk. Nekem a boldogult egykor tanárom, később a tanárságban hivataltársam volt. Kettős okom van tehát emlékének megülésére. De a tekintetes akadémiának is közönségesnél nagyobb oka van erre. A hatáskör fontosságán kívül, melyben a boldogult hosszú évek során át igen terjedt irodalmi és gyakorlati működést fejtett ki, különösen azon sajátlagos körülmény szolgáltatja ezt, hogy ő akademiánk legrégibb tagjainak egyike volt; mert még 1835. szeptember 14-ikén választatván taggá, a 40ik évet töltötte tagjaink sorában s társulatunk első korából az utolsó 12 apostol száma épen vele csonkult meg. Összes belföldi tagjaink közt csak tizenegy van még életben: a legrégibb tag Toldy Ferencz 1830. óta, utána gróf Károlyi György, Fábíán Gábor, Udvardi Cserna János Nagy János Szombathelyen, Jakab István, Kovács Pál Győrött, Mátray Gábor, Szilágyi Ferencz, Zsivora György és Horváth Cyrill kik tagságban öt megelőzték; az ő választatási évéről pedig egy sincs. Intő példa ez, tekintetes akadémia, hogy hullunk, pusztulunk; — az elismert érdem és tudomány sem ment meg senkit az emberi enyészet közös sorsától s bár a jelen adattal is bebizonyított tény, hogy a közönséges halandósághoz képest, a tudomány emberét, foglalkozásához mértén még a halál is kiméli: de utóvégre később vagy korábban az erre is elkövetkezik. Intő példa ez ismét, hogy addig teljesítse te-

hát mindenki a magára vállalt emberi kötelességet tőle telhetőleg, míg a közös halál nem parancsol vele, mikép azt boldogult tagtársunk teljesítette.

Szigethi Warga János 1804. január 8-ikán született Kovácsvágáson, Abaujmegyében, kisbirtokos nemes szüléktől. Atyja szintén János, anyja Tomka Erzsébet volt. Tanulását szülőhelyén, a gyengén rendezett falusi iskolában kezdte, aztán folytatta és végezte a sárospataki főiskolában. Itt végezte jelesen kitűnő sikerrel a gymnasiumi, bölcsészeti, jogi és theologiai tudományokat. A jogi tantárgyakban az országos hírű és jelességű Kövy István, a theologiában a szintén igen nevezetes Somossy János voltak tanárai.

A bölcsészeti pálya kezdetén tanárai magántanítósággal bízták meg a szép törekvésű ifjút s így alkalmat szolgáltatnak neki, hogy korán megismerkedjék azon pálya fény- és árnyoldalaival, melynek később egész életét szentelte.

Az 1828—9-ki iskolaévet már épen mint nevelő töltötte a Gencsy család gyermekeivel Eperjesen, hol szabad idejét a német nyelv tanulására fordította, szünidő alatt pedig beutazta a szepességi városokat. A következő iskolaévre visszatérván S.-Patakra, a három Szathmári Király testvérnek, Pálnak, Györgynek és Lászlónak lett nevelőjök. 1830-ban mint esküdt diák, a collegium szokásához képest, az akkor III. grammaticai, a mostani beosztás szerint IV-ik gymnasialis osztály tanítója volt. Majd Kézy Mózes, a bölcsészeti osztályban a természet- és mennyiség-tudományok tanára, meghalván, e tudományok tanszékére helyettes tanáruul választott, melyet 1831- és 1832-ben, másfél éven át töltött be, az illetők teljes megelégedésével.

Tanulókori emlékeül még ma is fenáll Sáros-Patakon a »sárospataki nyelvmivelő társulat«, melyet az anyanyelv mívelése s a tanuló ifjuság jól felfogott érdeke iránti buzgóságból, barátjával, Szemere Bertalannal, a későbbi miniszterrel együtt ő alapított. Ennek »Parthenon« czimű folyóiratában kezdette meg első irodalmi működését, melyben több prózai dolgozatai mellett, különösen angoltól Pópe után fordított apró költeményei vannak. Ugyancsak tanulói pályáján

irt apróbb munkái találtatnak még a »Felső magyarországi Minerva« czimű folyóiratban is.

A nagykőrösi lyceumban 41 évig foglalkozott Warga tanárképen. Ide 1833. tavaszán hivatott meg és pedig a physica és mathesis tanítására, melyeknek Patakon épen helyettes tanáruk volt.

De mielőtt ezen hivatalát elfoglalta volna, öntökélyesítés végett meglátogatta a külföldet, különösen a berlini egyetemet, hol a természettan és mathesis mellett, kiválólag a neveléstanban és philosophiában igyekezett képzettségét tökéletesíteni. Itt nyerte Warga működése legelőször azon irányt, melyben az egész életén át folyt. Mert úgy látszik, választottsági tanszékének tantárgyai felett, több vonzalom fejlett ki benne a bölcészetre és a bölcészeti neveléstanra. Berlinben különösen Hegelt hallgatta legkitünőbb szorgalommal s Tarczy Lajos pápai tanárral és tagtársunkkal együtt első lett, ki a hegeli bölcészetet Magyarországra is behozta, melyhez a boldogult akkor annyira csatlakozott, hogy haza jöven, midőn tanszékét elfoglalta, székfoglaló beszédének tárgya sem mathematicai, sem physikai, hanem philosophiai volt ily czim alatt: »Mi a valódi míveltség és lehet-e attól tartani?« E székfoglaló nyomtatásban is megjelent. Különösen a nevelés és oktatástanban tökéletesedés végett, mely már itthon kedvencz tantárgya volt, azután pedig végig főéletfeladata lett, a berlini tanintézeteken kívül is több képezdét meglátogatott; sőt épen e czélból beutazta Németország nagy részét. Meglátogatta többek közt kiválólag a magdeburgi képezdét, mely akkor a híres Zerenner vezetése alatt állott.

Külföldi utjából 1833. november havában tért vissza, hogy tanári székét elfoglalja.

A hazatérő ifju tanárt itthon kedves meglepetés várta. Ugyanis ő még Sáros-Patakról pályázott a magyar akadémia által kitűzött mathematicai kérdésre s mig külföldön járt, a 100 db. arany jutalmat akadémiánk neki ítélte.

Ekép midőn ő 1833. november havában Nagy-Kőrösön tanszékét elfoglalta, épen leendett tantárgyai egyikében már akadémiailag koszoruzott író volt. Annál nagyobb várakozás

s több remény csatlakozott választói részéről leendő működéséhez. Megjelenése hivatalos székhelyén: a nagy remények és várakozások valódi ünnepe volt s bár a történeti hűség érdekében kötelességem felmutatni, hogy e nagy remények a székfoglalással némileg lehangoltattak: de csakhamar igazolva is lettek.

A némileges lehangoltságot nem egyedül az okozta, hogy Warga, mint már említém, beköszöntő beszédjének tárgyát nem a tanszékehez kötött tudományokból választotta, mely különben szintén feltűnt a mivelt városi közönség és iskolaelőljáróság előtt: hanem sokkal nagyobb visszatetszést okozott a nyelvezet, melyen az előadva volt. Ezen időre esik nyelvünk ébredő korában a nyelvújítás legnagyobb divatja. Beköszöntőjében az új tanár a rohamos nyelvújítók buzgó tagjául mutatta be magát. Jól emlékszem, bár akkor még a III-ik grammaticai osztály gyöngé növendéke voltam, hogy a régiekhez szokott közönség tetszésével ez egyáltalában nem találkozott; új szavait s bölcséletileg fogalmazott kifejezéseit érthetetlennek tartották; s bár a külsőleg deli termetű, ritka szép alaku és igen ildomos miveltségű ifjú tudós egyébként általános kedvességet nyert: fellépő beszédével sok rokonszenvet viaszszoritott magától.

Észrevette ő ezt maga is azonnal: de nem elcsüggesztőleg hatott reá ezen észrevétel; sőt ellenkezőleg ez adta meg neki a legerősebb ösztönt, hogy haladéktalanul rálépjen és lehető gyorsasággal előhaladjon azon téren, melyen azután a legszebb érdemkoszorukat nyerte. Be kellett bizonyítania az újítás szükségét és czélszerűségét különösen a nevelés és oktatás terén, kapcsolatosan az anyanyelv művelésével, alapjakép a beköszöntő tárgyaul fejtegetett »valódi miveltség«-nek. És a nevelés s oktatás tere az, melyen Warga kortársai közt a vezérek egyikeként kimagasodik.

Mindjárt tanársága kezdetén a lyceummal kapcsolt elemi fi- és grammaticai tanosztályok felügyeletével bizatván meg, melyekben tanítókképen a főiskola növendékei foglalkoztak, csakhamar meggyőződött arról, hogy e tanítók, ám-bár évenként a főiskola legjelesebb növendékei közül választottak, egyébkénti saját készültségük mellett a nevelés- és

oktatásban, különösen pedig a módszertanban (methodica) mégis teljesen járatlanok. Ugyanazért elhatározta magát, hogy rendes tanszéki óráin kívül a harmadéves philosophusoknak a nevelés- és oktatástant külön adandja elő, ezen rendkívüli tanítással igyekezvén különösen a nép- és középiskolai tanmódszerben szükséges változtatások alapját gyakorlatilag megvetni. Ezen tudomány tanítását ilyen módon 1833-tól egész 1853-ig folytatta is, a midőn az akkor már az új szervezet szerint nyilvános főgymnasiummá alakulva volt nagy-kőrösi főiskola igazgatásával bízatték meg. Más részben a bölcsészeti tanosztályoknál szükségesnek mutatkozó változtatásokra is szorgalommal rádolgozni kezdett.

Még azon időben a nagy-kőrösi lyceumban épen úgy, mint hazánk többi fő- és legfőbb tanintézteiben, minden tudomány latin nyelven tanítottott, még az anyai magyar nyelv is tantárgyilag latin nyelven adatván elő. Warga törekvése mindenek előtt odairányult, hogy ez megváltoztattassék és rendes tannyelvül a magyar hozassék be. A classicai nyelvben és irodalomban jártas iskolai előjáróság nehezen tudott ugyan megválni a régi gyakorlatból megszokott nyelvtől, a melyben jártasság az azon korszak közönséges véleménye szerint egyuttal mintegy a magasabb műveltség és tudományosság jellegével birt: mindamellett engedett a sürgetésnek s az indítványnak megfelelő határozatot hozván, ez által valószínűleg a nagy-kőrösi lyceum lett az első a magyar hazában, mely a latin helyett általánosan az anyai magyar nyelvet alkalmazta tannyelvül. Ezzel kapcsolatosan a bölcsészeti osztályban a magyar irodalom tanítását is Warga vevén kezébe, ez uton ismét tanítványai előtt egy neki különös kedvességet szerzett új világot nyitott fel.

Ezen idő előtt a latin s görög classicusok s azokból több-kevesebb szerencsével magyarra fordított egyes versek mellett, Csokonain s Kovács Józsefnek, előbb nagy-kőrösi, azután halasi papnak, Virgilius Aeneise magyar fordításának scriptillákban volt némely versezetein kívül, a nemzeti irodalom termékeiből alig forgott egyéb, még a bölcsészeti osztály tanulói kezén is a nagy-kőrösi lyceumban. A kik ekkor Warga tanítványai lettek, még ma is élénken em-

lékeznek arra, hogy midőn az első magyar irodalmi órán az új nyelvmozgalmakat, Kazinczy, a Kisfaludyak, Kölcsey, Vörösmarty, Bajza stb. műveit, és pedig nemcsak költészeti műveit, hanem kivált Kölcsey lelkes szónoklatait is megismertette, mily csodaszép világ tárult fel lelki szemeik előtt. Az édes anyanyelv előbb oly miveletlen vadonnak látott tündérvilága volt ez, melynek már megismert első rangú csillagokkal is tündöklő egéből új kedv s lelkesedés virágát élesztő harmat, a honszeretet tűzét tápláló olajcsepp hullott a fogékony ifju keblekbe.

Ekkor alapította Waga a legelső önképző kört is itt a tanuló ifjuság között.

Ekkép az új tanár által új mivélés alá fogott növénykert csemetéi elég gyorsan szaporodtak és növekedtek. Ki kell azonban emelnem, hogy erre a talaj termékeny minősége szintén kitünőleg hatott, melynek a későbbi jeles gyümölcsök érlelésében is, a főkertész kitartó szorgalma s ügyessége mellett, folyvást nevezetes része volt és van.

Ezen talaj: egy nagy magyar város, teli értelmes, tisztafejű, sok jóakarattal buzgó, igazi tősgyökeres magyar néppel, egy régi iskola szép történeti multjával, melyet a vagyonos városnak a tudományos miveltség előmozdításaért mindig készséggel és fényesen tanusított áldozatkészsége fejtett ki. Már Waga előtt, különösen a »hármaskör« országos elismerésben részesült írója Losonczy István elhintette itt a nemzeti s realis nevelés némely magvát és előkészítette a talajt az eredményes működhetésre; legközvetlenebbül pedig a nagy-kőrösi iskolai úgy egyházi, mint világi előjáróság, a buzgó tanártársak, azután különösen a városi, sőt az egyházkerületi és egyházmegyei hatóság közreműködése is elősegítette és könnyítette azt.

Jelesen: épen akadémiánk dicső emlékü alapítója és alelnöke, a nagy Széchenyi István által a folyó század második tizedének utóbbi felében megindított nemzeti mozgalmak, melyeknek akadémiánk is megalakítását köszöni, egyebek közt a tanintézetek szaporítása és javítása iránt is mindenfelé vágyat költvén, minthogy a magyarországi négy reformáta egyházkerület közül háromnak már volt »Collegium«

ezim alatt a juridicumokkal együtt a theologicumokat is magábanfoglaló főiskolája, és csak a pesti, vagyis dunamelléki egyházkerület volt e nélkül; tehát egy ilyenek felállítása egyházkerületileg elhatározatván, e határozat a főiskola székhelye felett, az egyházkerület két előkelő hitközségét, az egymással szomszéd Nagy-Köröst és Kecskemétet éles versenyre költötte. A verseny eredménye az lett, hogy az 1832. május 7-ikén tartott egyházkerületi közgyűlés a nagy-körösi egyház nagy áldozat-ajánlatai daczára is, Kecskemétre határozta a főiskolát. De e legyőzetés Nagy-Köröst nemcsak el nem csüggesztette, sőt még nagyobb önerőfeszítésre adott nékie ösztönt. Ennek eredménye lett már az, hogy az előbb a nagy-körösi iskolában csak egy tanár alatt állott bölcseleti osztály 1833-ban Wargának meghívásával egy második tanszékkal szaporítottatott. A dunamelléki ref. egyházkerület a Warga által már a mondottképen kezdeményezett nevelés és oktatástan tanítását azzal tüntette ki, hogy 1836. óta kiváló pártfogása alá vette a nagy-körösi iskolának különösen tanítóképezdei részét akkép, hogy a néptanítók az itt tanmódszeresen képzett növendékek közül alkalmaztattak. E méltánylásra Nagy-Körös ismét azzal felelt, hogy 1840-ben Karika Pál meghívásával egy harmadik tanszéket szervezett, főkép kiegészítéseül a módszeres tanítóképzésnek olyképen, hogy a cél minél tökéletesebb elérhetése tekintetéből ugyane tanszékhez, a didactica mellé, az állami viszonyaink közt országunk anyagi jóllétének első alapját képező mezőgazdasági tudományok rendszeres tanítása is csatoltatott azon célból, hogy az ezen intézetből kikerülő néptanítók, vagy tovább papságra menendő egyének, itt nyert szakképzetetésöknél fogva, a nagy közönségnek legterjedtebb foglalkozásában, a mezőgazdaság különböző ágaiban is, barátságos tanácsadói és vezérei lehessenek.

Ezen tanszéket Nagy-Körös város a közlegelőből kiszakított 200 holdnyi föld bérleti használatra adományozásával alapította meg; ezenkívül pedig egy 25 holdas kísérleti s gyakorlati telket is csatolt, a tanár vezetése alatt, a gazdasági intézethez.

Ezen csirából kelt ki az 1853. óta most már önállólag

virágzásban fenálló nagy-kőrösi tanítóképző-intézet, melynek Warga János 1853-ig, mint főgymnasiumi tanár, vezérő igazgatója volt, midőn némelyek az általa viselt főgymnasiumi igazgatóságot a quasi praeparandia igazgatóságával összeférhetlennek találták s az külön igazgatóval láttatott el: de azért az ő közvetett befolyása végig megmaradt a tanítóképezde vezetésére; sőt valamint szellemi, úgy anyagi tekintetben Warga volt ezen intézetnek tovább is legerősebb gyámolítóinak egyike.

Az intézet sorsát illetőleg meg kell említenem, hogy 1850-ben, akkor midőn a lyceum, melylyel a képezde az eddigiek szerint teljesen összeolvadva volt, az akkori kormány rendeletéhez képest az új szervezetben megszabott 12 tanárral ellátott nyilvános főgymnasiummá szerveztetett, fájdalom! az a gazdasági tanszéktől és kísérleti telektől megfosztatott, a kísérleti telek a gymnasialis tanárok fizetési alapjára egyuttal el is adatván. A főgymnasium kebelében a képezdét ekkor is nevezetes részben Warga buzgósága tartotta meg, nemcsak, sőt később első sorban ugyancsak Warga eszközlésére, kapcsolatban az egyházi előljáróság támogatásával, állíttatott a mellé a megszűnt gazdasági intézet helyett s ennek némi pótlására egy gyümölcskertészet, mely a fanevesítésben közvetlenül is szép eredményt fejtett ki.

Az anyagi gyarapítás azonban, melylyel Warga az intézetet főkép gyámolította, nem ebben, hanem abban állott, hogy ő ébresztette fel boldog emlékü Patay Sámuel és Beretvás Éva gyermektelen közbirtokos házastársakban azon kegyeletességet, miszerint a Dán-Szent-miklósi pusztán feküdt 135 holdnyi birtokukat, halálukkal a képezdének hagyományozták, mely az intézetnek anyagi alapját vetette meg, mely eszközléshez mégis vele azon nevű, Varga János városi és egyházi buzgó tanácsnok s a hagyományozó uri család rokona is hathatósan közrejárult.

Még 1840-ben kisdédóvodát is állított fel, melyet a forradalom utófájdalmai megszüntettek ugyan: de később más alakban ismét feléledt.

Javitotta, szervezte, szaporította továbbá a népiskolá-

kat is, s az utolsó időig buzgó vizsgálójuk s felügyelőjük volt azoknak.

Gondjait a fiiskolákon kívül még a külön nőiskolákra is kiterjesztette s már a negyvenes években felső leányiskolát is sürgetett, mely azonban akkor létre nem jöhetett.

Ez rövid fővonásokban előtéri vázlata Wargá János működésének a nevelésügy gyakorlati és anyagi mezején.

Nem kisebb ennél ugyanezen célra a szellemi téren működés.

Előtte, kivált a nevelésügy körül nagyon parlag volt még a magyar irodalom mezeje. Ő különböző folyóiratokban megjelent, idevágó időközi czikkein s értekezésein kívül, valamint a nevelést és oktatást tanító felsőbb tanodai tankönyveknek, úgy a népiskolák és középtanodák növendékei számára szolgáló kézikönyveknek is egész sorozatával gazdagította azt, e szakban, egy maga, igen különféle tárgyakkal mintegy egész irodalmat teremtvén.

Idetartozó önálló művei.

a) *Nevelési tankönyvek* :

1. Vezérkönyv az elemi nevelés és tanításra. Két kötet. I. Elemi nevelés alapvonalai. 1837. II. Elemi tanulmányok alapvonalai. 1838. Budán. Ez azon pályamunka alapján készült, melylyel szerző 1834-ben a magyar tudományos akadémia által a népnevelés és tanításra kitűzött Marczibányi-féle másodrangú jutalmat megnyerte. Ennek második kiadása a következő :

2. Neveléstan. Kézikönyvül felsőbb intézetekben hallgatóknak. Kecskemét, 1844.

3. Egyetemes és elemi oktatástan. Pest, 1858. Neveléstan. Pest, 1860. Mindenik az előző kettőnek bővített harmadik kiadását képezi s a magyar tud. akadémia által ismét a Marczibányi jutalommal tüntettetett ki 1867-ben.

4. Nevelés és oktatástan alapvonalai képezdék számára és magánhasználatra. Pest, 1871. és 1873., melyben szerző a nevelés és oktatástan újabb haladását folyvást figyelemmel kísérvén, a kor szelleme által tulhaladott előző munkáit pótolta s a nevelés terén újabb nézeteit adta elő.

5. Gymnasiumi paedagogia. Pest, 1873.

b) *Bölcsészeti tankönyvek* :

1. Bölcsészettan. I. kötet: Tapasztalati lélektan felgymnasiumok és praeparandiák számára. Kecskemét, 1853. II. kötet: Gondolkodástan. Ugyanott, 1854.

2. Bölcsészettan. I. kötet: Tapasztalati lélektan (mint előkészítő a sajátlagos bölcsészettanhoz). Pest, 1861. II. kötet: Gondolkodástan. Pest, 1861. Ez mindenik az elsőnek javított kiadása.

3. A bölcsészeti tudományok rendszerének alapvonalai (Encyclopädia). I. kötet: Gondolkodó énünk bölcsészete; 1-ső füzet: Lélektan, harmadik egészen átdolgozott kiadás. Pest, 1869. 2-ik füzet: Gondolkodástan, szintén harmadik átdolgozott kiadás. Pest, 1869. 3-ik füzet: Eszmetan (Metaphysica). Pest, 1870. II. kötet: Cselekvő énünk bölcsészete (Ethica elemei). 1-ső füzet: Szoros értelemben vett erkölcsstan. Pest, 1863. 2-ik füzet: Bölcsészeti jogtan elemei. (Ez kéziratban maradt; részben pedig az Athenaeum folyóiratban 1838. és 1839-ben jelent meg). 3-ik füzet: Bölcsészettani államtan (szintén kéziratban). III. kötet: Gondolkodó és cselekvő énünk bölcsészete együtt. 1-ső füzet: Természetbölcsészet. 2-ik füzet: Szépészet. 3-ik füzet: Bölcsészeti vallásstan (mind uj átdolgozást igénylőleg kéziratban).

4. Bölcsészeti előtan. I. kötet: Lélektan. Kecskemét, 1873. II. kötet: Gondolkodástan. Kecskemét, 1873. III. kötet: Erkölcsstan. Készülőben maradt.

c) *Iskolai kézikönyvek* :

1. Kézi ABC és elemi olvasó könyvecske, az alsó népiskolák számára. Először 1838-ban jelent meg Pesten Trattner-Károlyi betűivel; majd az írva-olvasás tanítási tanmód-szer szerint nyolczadik kiadásban. Pesten, 1867.

2. Bibliai történetek népiskolák számára. Ötödik kiadás. Pest, 1872.

3. Bibliai ismeret, Palaestina földrajzával. Hatodik kiadás. Budapest, 1874.

4. Olvasó és tanítókönyv a középiskolák számára. I. rész: A természetvilág szemléltetése, melyben a természetrajz és természettan elemei foglaltatnak. Pest, 1840. II. rész: Az embervilág szemléltetése, melynek tárgya a földrajz és

történettan, elméletileg. Pest, 1841. III. rész. A vallásosság vagy erkölcsiség szemléltetése, mely az ember belső világát, az erényt, a jogot s az államéletet összerű példákban szemlélteti. Pest, 1841. Ugyanezek később három kötetre osztva, második kiadásban, javítva »Tankönyv« czim alatt jelentek meg. Ekkép Wargá már 1840-ben kezdte azt, mit a mai kor és az országgyűlés kiválólag sürget, t. i. a reál tantárgyaknak terjedelmesebb taníttatását a népiskolákban.

5. Magyar nyelvtan elemei, tan módszerűleg előadva. Pest, 1842. Ez később a viszonyok miatt, mint a lak és mondattan két kötetre különböztetettvén, több kiadást ért; nevezetesen az első hatodikát, a második pedig negyediket 1870-ben.

6. Magyar olvasókönyv. Két kötet, melyeket ugyancsak a Magyar nyelvtan mindenik kötetéhez, mint inkább elméletileg képzőkhöz, megfelelő gyakorlatilag képzés tekintetéből írt. Pest, 1854. Ebből az I. kötet 5-ik kiadást ért 1868-ban, a második harmadikat 1859-ben, és 1872-ben már mindenik ismét elfogyva volt.

7. Latin nyelvtan. I. kötet: Alaktan. Hatodik kiadás. Budapest, 1874. II. kötet: Mondattan. Ötödik kiadás. Budapest, 1873.

8. Mértan; tan módszerűleg előadva. 1-ső füzet: Elemi számtan. 1843. (Ezen műve folytatás s több kiadás nélkül maradt.)

9. Természettan, a protestáns felső reál és gymnasiumi iskolák számára; fametszetekkel. Pest, 1842.

10. Természettan. Dr. Kunzek után fordítva. Pest, 1852.

A tudomány ennyi különféle ágára kiterjedt s mindegyikben nevezetes mértékű irodalmi tevékenység szemlélése mellett, ma midőn a korszellem általános felfogása szerint, a mindent-tudás ideje lejárt s csak a tudomány egy különösen kiválasztott ágának kellő művelése is egész embert s egész életet igényel: sajátságos érzet lephet meg bennünket Wargá irodalmi működése iránt; annyival inkább, mert épen az ő munkáiból sok helyen kitetszik, hogy ő a meghatározott szakra szorítkozásban a mai kor kifejtett nézeteit maga is

helyeselte; a munkamegosztás nagy elvének pedig határozott pártolója volt, sőt tanította azt.

Azonban midőn e sok szakra kiterjedt irodalmi munkásságról ítéletet hozni akarunk: nem lehet és nem kell azt egyenesen a mai kor felfogása szerint tekintenünk, hanem mindenesetre vissza kell mennünk azon korra, melyben Warga János irodalmi működését megkezdette s vele jönnünk le a folytatás idején át mostanig. Fellépése korában a nevelés és iskola-tankönyvi irodalom nagyon zsengéjében volt még; a tankönyvek avultak, különösen a népiskolai némely szakra s a középiskolai tanulmányok legtöbbször épen nem is voltak. Neki tehát, kiben a pangó állapot javítására kész akarat volt, tennie kellett, — tennie sokszor munkatársak nélkül, mert sok helyen látta a hiányt s buzgó lelke ösztönözte a javításnak minél több ponton megkezdésére, hogy nemzetünk elmaradottságának megszüntetését lehetőleg gyorsítani segítse. Ez volt oka annak, hogy irodalmi munkássága annyira elágazott.

Ily szempontból tekintve a dolgot, az agg tudós sirjánál is azon elismeréssel lehet és kell nékie adóznunk, hogy ő a sok közül is bármely tudományágban, a mikor kezdeményezett, igyekezett mindig kellőleg színvonalára emelkedni azon kornak, azután pedig soha sem maradt vesztég, hanem igyekezett mindig a korral haladni s fogékony volt a tudomány új vívmányai iránt. Ezt bizonyítják különféle munkáinak újított kiadásai.

De nemcsak ezt bizonyítják munkái, hanem azt is, hogy ő már maga megkülönböztette magában az alanyilag kutató s elődolgozó tudóst, a gyűjtő tudóstól. Kiválasztott szakjain kívül egyebekben főképp a gyűjtésre s a módszeres előadásra szorítkozott; és a munkásság sokfélesége ellenében ez is javára fordítja az ítéletet.

Csak egyet kötelességem itt még, ismét az igazság és történeti hűség érdekében megemlíteni, azt t. i. hogy épen az eképp hangsúlyozott szempontból kiindulva, több rendbeli tankönyvnek gyakran változott kiadását a tanulók és szülők, sőt tanítók is, kik az előző kiadásokkal még rendelkeztek, néha szívesen elengedték volna; és valamint általában a vilá-

gon, ép úgy a gyakorlati, mint szellemi téren nem kevés hátrány okozója a gyakori ujitás, sajátlagosan az itt szóban forgó tárgyra vonatkozólag pedig, a különben jó tankönyvek gyakori változtatása: azonkép Wargának sem fényoldalát szaporította ennek sokszor lényeges ok nélkül eszközlése; és különösen gátolta ez még jeles iskolai tankönyveinek is mindenfelé, a különböző felsőbb előljárósági rendelkezés alatt álló iskolákban oly mértékű elterjedését és állandóságban maradását, mint a milyen kívánatos lett volna.

Mikép az előbocsátottakból kitetszik és már előbb egyenesen rámutatva is feltüntettem, irodalmi és gyakorlati munkásságának főereje: a nevelésügy és bölcsészet terén forgott. Ezt mindeniket nemcsak önálló művekkel, hanem a napi sajtó-terén is gazdagította ő; a korral haladásának itt is mindig jelét adván. Különösen rá kell mutatnom főtudomány-szakai egyikében, a bölcsészetben elfoglalt álláspontjára. Mondottam, hogy berlini időzése alatt egészen a Hegelismus-hoz csatlakozott s egyike lett Magyarországon azon iskola első terjesztőinek. A harminczas évek második s a negyvenesek első felében, erős harczokat vívott ő e mellett különösen az Athenaeumban és Figyelmezőben. Ezekre közülünk is még többen emlékezhetnek. Élete végefelé azonban érezhető volt rajta (lásd Lélektanát 1873-ból) az újabb angol bölcsészek (Bain, Herbert, Spencer) befolyása.

Napisajtó és folyóirati működése különben csak az első időkben volt terjedelmes és élénk; — később midőn hivatalos teendői szaporodtak s önálló művei foglalták el, ez gyérült s leginkább csak a Protestáns egyházi s iskolai lapokra, ritkábban más nevelés és tanügyi folyóíratra, azután a nagy-körösi iskolai évkönyvekre szorítkozott.

Első idejű működésében e téren is sokban az első utörökhöz tartozott. 1837-ben az Athenaeumban, lapirodalmi téren második volt azok közt, kik a beszéd- és értelemgyakorlat ügyében felszólaltak. Ugyanazon évben egész czikk-sorozattal tárgyalta s sürgette a képezdek szervezését. Kívánta, a mi akkor még merészség volt, hogy a képezdei növendékektől legalább két gymnasialis osztály előleges elvégzése igényeltessék. 1839-ben ugyancsak az Athenaeumban

egy tanügyi magyar lap alapítására tett indítványt. Előfizetési felhívást bocsátott közre a »Nevelési közlöny« ügyében. Nem ő rajta mult, hogy egy ily igen szükséges és fontos feladatu lapot megalapítani akkor még nem sikerült.

Egyébiránt kiegészítésül itt következtetem az első időből e téren is összeszedett munkáinak sorozatát.

I. Philosophiai értekezések a Tudománytárban:

1. Az Észjog alapvonalai. 1834. IV. kötet 27—46 lap;
2. A társi észjog alapvonalai. 1835. V. köt. 83—90 l.
3. A nyilvános észjog alapvonalai. 1835. VII. kötet 100—108 lap.
4. A nemzeti észjog alapvonalai. 1835. VIII. kötet 136—141 lap.

II. Philosophiai értekezések az Athenaeumban.

1. Philosophiai nézetek:
 - a) A társasági alkuról. Athenaeum. 1838. I. félév. 400—407. lap.
 - b) Az egyenlőségről. Athenaeum. 1838. II. félév. 265—270. lap.
 - c) A szabadságról. Athen. 1839. II. félév. 129—133. l.
 - d) A jogról. Athenaeum. 1839. II. félév. 241—245. lap.
2. Hegel Philosophiája fölötti nézetek:
 - a) Hegelt követő honfiainkhoz intézett barátságos kérelemre nyilatkozás. Athenaeum. 1838. I. félév. 720—728., 769—774. lap.
 - b) Elvtévesztés fölötti világosítás. További sürgetés a »Hegelismus tárgyában« írójának. Athenaeum. 1839. I. félév. 17—21. lap.

III. Nevelési és oktatási értekezések az Athenaeumban:

- a) Beszéd- és gondolkodás-gyakorlat alapja a nevelésnek. Athenaeum. 1837. I. félév. 57—61. lap.
- b) Népiskolai tanítókat képző intézet. Első közlés. Athen. 1837. I. félév. 217—221. l. Második közlés: 281—285. l. Harmadik közlés: 1837. II. félév. 401—409. l. Negyedik közlés: II. félév. 801—807. l.

IV. Nevelési elvek. Tudományos gyűjtemény. 1837. X. kötet. 42—60. l.

V. Bírálatok a Figyelmezőben.

1. Philosophiaiak:

a) Bevezetés a Philosophiára vagyis Propaedeutica. Irta Fejér György. Budán, a m. k. egyetem betűivel. 1836. Figyelmező. 1837. I. félév. 19—22. l.

b) Az ember kifermáltatása ismerő erejére nézve, vagy a közhaszn Metaphisica. Irta Fejér György. 1835. Figyelmező. 1837. I. félév. 45—48. l.

c) A philosophiának jötevé befolyása a status és egyes emberek boldogságára s minden haszna mellett a tőle való idegenkedésnek okai. Vecsei Józseftől, és Az erkölcsiség, annak próbakövei. Fitos Páltól. (Tanító-széket foglaló beszédek.) Figyelmező. 1837. II. félév. 65—69. l.

d) Die Philosophie unserer Zeit zur Apologie und Erläuterung des Hegelischen Systems von Jul. Schaller. Leipzig. 1837. Figyelmező. 1837. II. félév. 388—395. l.

e) A szépmesterségek alapvönásokban, philosophiai tekintetből. Irta Fejér György. Budán, 1838. Figyelmező. 1838. 373—378. l.

f) Igaz-e, hogy mindenben hátravagyunk? Békeház. Innocent által megfejtve. Pesten, Beimel Józsefnél. 1838. 323. l. Figyelmező. 1838. 669—676. l.

g) Bírálati vizsgálat Hegel bölcselkedése fölött. Irta Dr. Taubner Károly. Pesten, Trattner bet. 1838. Figyelmező. 1839. 258—262. l.

h) Elvtan. Irta Elenyák György. Pesten, Trattner K. bet. 1840. Figyelmező. 1840. 33—40. l.

2. Nevelésiek:

a) Oskolai törvények a helv. v. t. követők debreczeni collegiumában a felsőbb tudományokat hallgató tanulók számára. Kiadta Szoboszlai Pap István, mint egyházi főjegyző Debreczenben, 1836. Figyelmező. 1837. I. félév. 74—76. l.

b) Tanítás alaptudománya. Irta Sasku Károly. Pest. 1837. Figyelmező. 1837. II. félév. 341—345. l.

c) Tanítás alaptudománya. Irta Sasku Károly. II., III. rész. Pest, 1838. Figyelmező. 1838. 341—347. l.

d) Nevelésünk hiányai. Irta Zsoldos Ignác. Budán, 1838. Figyelmező. 1838. 153—161. l.

e) A kisdedovó intézetekről, a választottság megbizásá-

ból írta Szentkirályi Móricz. Pesten, 1838. Figyelmező. 1838. 461—467. l.

3. Természettaniak és mathematicaiak:

a) Természettan az alkalmazott mathesisssel egyesülve a haladás jelen lépcsője szerint, nyilvános tanításaira szint-
ugy, mint magános tanulásra kézikönyvül dolgozta Tarczy
Lajos m. tud. társ. l. tag s a pápai ref. főiskolában természet-
tan és természetrajz professora. I., II. kötet. 1838. Ugyan-
ezen szerzőtől:

b) Népszerű égrajz stb. 1838. Együtt bírálva a kettőt.
Figyelmező. 1840. 15., 16., 18., 20., 21-ik számokban több
lapon.

VI. Anticriticák:

a) A philosophia, tekintettel Szeremlei Gábor érteke-
zésére: »Hegel a mint van.« Figyelmező. 1839. 92—94. és
107—109. l.

b) A Hegelismus tárgyában újabb sürgetésre. Figyel-
mező. 1839. 310—314. l.

c) Kiengesztelődés Vajna Antal és Várady János urak-
kal. Figyelmező. 1840. 350—351. l.

VII. Birálati kivonatok a Tudománytárban:

a) Eduard Müller. Geschichte der Theorie der Kunst
der Alten. 1839. novemberi füzet 390—394. l.

b) H. Hartenstein. Über die neuesten Darstellungen
und Beurtheilungen der Herbart'schen Philosophie és

c) Dr. Jul. Schaller. Die philosophie unserer Zeit stb.
1840. marcziusi füzet 95—107. l.

Mind a gyakorlati, mind az irodalmi téren ily minőségű
és ily terjedelmű működés jókor megszerzették Wargának
mindenfelé az elismerést. Nevét nemcsak a tudomány embe-
rei ismerik: hanem hazánk felsőbb és alsóbb rendű polgárai
közt is széljel az országban, sőt külföldön is terjedten van az
ismerve: érdemei pedig oly méltánylásban részesítve, hogy
az agg tudós sirjától is meglelégedéssel és nyugodt öntudattal
nézhet vissza bevégzett életpályájára.

Akadémiánk már 1835-ben tagjai közé választotta őt
és négyszer tüntette ki irodalmi munkásságát jutalommal. Je-

lesen, mint már említettem, 1833-ban mathematicai, 1834-ben nevelésügyi kérdésben; a harmadik kitüntetés 1839-ben volt, midőn bölcsészeti szakban ezen kérdésre: »A pantheismus eredete, szülő okai és elágazásai« adott feleletével nyert másodrendű jutalmat; — végre 1867-ben második pályanyertes munkája jutalmaztatott javított harmadik kiadásában.

Tanári képessége már az első időkben azzal lett kitüntetve, hogy 1839. augusztus havában a sáros-pataki collegium hívta meg a bölcsészeti tanszékre. De ő bármennyire kívánt szolgálni azon főiskolának, melynek növendéke volt: már elfoglalt hivatala iránti rokonszenv, az itt általa kezdeményezett nevelés és tanításügy javításának érdeke és egyéb viszonyok által vezéreltetve, a collegiumi tanárságnál kisebb állásban és kisebb fizetéssel Nagy-Kőrösön maradt.

1871-ben a képezdek számára irt nevelés- és oktatás-tanáról az országos népnevelési egylet közlönye, a »Haladás« 1871. 4—5. számában többek közt ezeket mondja: »E műben az irány s az elvek, a lelkesedés, melylyel azokat tanszékről s a társadalomban évtizedek óta hirdeti, ma sem változtak, nem gyengültek, sőt inkább a gyakorlat által kipróbált, megszürt, nemesedett valóságukban jegeczülten csoportosítvák a jelen kiadásban.« Hasonló értelemben nyilatkozik e munkáról a Protestáns egyházi és iskolai lap, sőt több német lap is.

A társadalmi téren szintén gyorsan és kielégítő mértékben következett az elismerés: 1836-ban a dunamelléki, 1838-ban a dunántuli helvét hitvallásu egyházkerület tanácsnokságával, ugyancsak 1838-ban Abaujmegye táblabíróságával, 1840-ben ismét a kecskeméti egyházvidék tanácsnokságával tiszteltetett meg; e szorosan egyházi tisztségeken kívül pedig halálakor tagja volt: a kecskeméti helv. hitv. egyházmegyei tanbizottságnak, ugyanaz a dunamelléki egyházkerületben, egyszersmind ennek részéről tagja a képezdei iskolaszéknek és a tanítóképeségi vizsgáló bizottságnak, tagja a nagykőrösi egyháztanácsnak, a városi képviselő testületnek és a pestmegyei iskolatanácsnak.

E megtiszteltetések nemcsak eddig ismertetett működésével érdemlette ő ki: hanem azon kitünő sajátságokkal

is, melyekkel mint tanár, hivaltárs, a közügyek buzgó pártolója s általában mint ember ékeskedett.

Mint tanár a munkagyőzés s kitartó szorgalom jelképe volt ő. Méltányos igényeiben, ildomos és okszerűn kiméletes bánásmódjában. Majd félszázadon keresztül, csaknem két emberöltő kor volt neki tanítványa. Tanítványainak nem csupán szigorú oktatójuk s felügyelőjük volt, hanem jószívű atyjuk, bizalmas barátjuk, tanácsadójuk, szükségben segítőkük és gyámoluk. Már legelső fellépésekor nagyon megnyerte tanítványai rokonszenvét azon igyekezettel, melylyel az iskolai ódon fegyelmi szabályokat, az előhaladott korszellemhez idomítani törekedett; nemcsak ben a körösi iskola körében, hanem a sajtó útján is tárgyalván ez ügyet. Ő az ódon fegyelmi szabályok szerint mintegy szigorúan az iskolafalak közé zárt tanulónak szabadabb társadalmi mozgást engedett, sőt ugyszólván maga vezette be a társadalomba. Emberszerető jó szívének sok tanítványa közvetlen is érezte melegét. Sok szegény tanuló talált nála szorult helyzetében anyagi segítséget és vigasztalást.

Különös megemlítést érdemel azon jótékonyága, melyet a század elején Morvaországba nagyobb számmal kivándorolt magyar református papok ivadékai iránt tanusított. Ezek közt egész szokássá vált Wargapártfogása alatt a nagykörösi iskolát keresni meg, kiiskoláztatásuk végett. És Wargajó szíve közülök sok derék fiut ismét visszaadott a nemzetségnek. (Ilyenek: Kis Gusztáv, most hódmezővásárhelyi tanár, Prichistál Antal, volt élesdi szolgabíró stb.) Annyira emelkedett épen e téren iránta az országszerte elterjedt bizalom, hogy tanárkodása utolsó évében is, a megszüntetett tót gimnáziumok tanulói közül többen jöttek szárnyai alá, kiket ő bizonyára nemcsak kenyérkeresetre képes, hasznos, de egyszerűsmind jó magyar érzelmű honpolgárokká is képezendett volna, és megtanította volna őket a közös magyar hazát szeretni. E feladatot helyette tanártársai, nevezetes részben volt tanítványai fogják teljesíteni.

Mint hivaltársnak: bizalomra gerjesztő előzékenység, feszélytelen elismerés s őszintén tanusított barátság voltak sajátságai. Husz év óta legidősebb volt a tanári testületben;

hivataltársai mind jóval fiatalabbak. Több köztük tanítványa. Még az utána legkorosabb, az öreg Deák József is tanítványa volt. E viszonyból folyólag hivataltársai tisztelték, szeretették őt: de egyszersmind bizalommal is voltak hozzá. Fokozta mindhármát azon eljárási módor, hogy szívesen engedett tért a fiatalabbak működésének s nem igyekezett azokat korára s már megszerzett érdemeire támaszkodó felsőbbségével háttérbe szorítani.

Gyakorlati tevékenységének sulya különben az 1833-tól 1860-ig terjedő évekre esik. Ez idő után mindinkább a szoros kötelességre kezdett szorítkozni, melyet az utolsó időig teljes lelkiismeretességgel és pontosan teljesített s annak másra háritani akarásától mindig ment volt; ettől még megmaradt idejét azután a csaknem haláláig megtartott irodalmi működésnek és családja körének szentelvén. Tanári hivatalától 1874. derekán vett búcsút. Ezen évben épen az igazgatóságot vitte. Már az év kezdetén csak a kötelességérzet vállaltatta ezt el vele, mert sor szerint reá következett. De az évmegnyitó beszéd az agg paedagogus ajkairól már a hattyudal hangját viselte magán, a bölcs keresztyén kenetteljes oktatásaiiban. A gyenge testalkata mellett is előbb betegséget alig ismert ember, február és márczius hóban kezdett el betegeskedni s nem a kényelem, vagy a megunás: hanem az tétette le vele hivatalát, mert a test ereje megtagadta a tovább szolgálást. Kifogyni kezdett az élet lámpája, mely hosszan s mindig a közjóra világított utolsó lobbanásaig.

A közügyek terén működése főképen azon megtiszteltetések körében forgott, melyeket imént elsoroltam. A political szerepléstől mindig tartózkodott.

Mint embernek a vallásosság, erkölcsiség s józan takarékság volt jelleme. Különösen kedvelte s megnyugvását találta a nyilvános isteni tiszteletben, melyről ünnep- és vásárnapokon csak elkerülhetlen esetben maradt el; ellenben hétköznapiakon is gyakran részt vett azon. Kiváltképen gyönyörködött a templomi zenében és énekben. Ezen vallásos buzgóságának s a közerkölcsiség és vallásosság előmozdítása iránt viseltető érdekeltségének élő emlékét hagyta ő hátra többek közt abban, hogy ő volt eszköze annak is, miszerint

a képezde alapításánál már ismertetett Patay Sámuel és Beretvás Éva házastársak a nagy-kőrösi ref. templomba egy több ezerbe került diszes orgonát állíttattak, egy részben azon célból, hogy azon a képezdei ifjak gyakorolhassák magukat az orgonálásban, más részben pedig, hogy a templomi zene, mely ezen nagy hitközségben az előtt teljesen hiányzott, a nép vallásos érzelmének, szívnemességének s azzal hiteletének erősítésére szolgáljon. Midőn pedig az ezen uton már készíttetni megkezdett diszes nagy orgonát a rengeteg nagy, de disztelenül és aránytalanul alacson falazatu templom be nem fogadhatá, ismét Warga volt az, a ki kieszközlötte, hogy néhai Fitos István és Galgóczy Erzsébet szintén gyermektelen, jómódu házastársak, nem haláluk után, a mikor szándékuk volt az egyház részére adományt tenni, hanem még életökben a templom egész falazatát saját költségükön két öllel magasabbra építtették.

Folyó év január 10-ikén reggel, életének 72-ik évében, fájdalom nélkül szenderült át a jobb életre, gyászoló özvegyet és hat mind nagy korra felnevelt gyermeket hagyván hátra, kikről takarékosága halála után is atyailag jól gondoskodott.

Halálát gyászlobogók jelezték a nagy-kőrösi tanintézeti épületeken és városházán. Temetése január 12-ikén délután 1½ órakor ment végbe. Nagy-Kőrös város minden rendű közönsége teljes mértékben igazolta ennél elismerését a kiérdemesült tanár iránt s meghozta minden részről a végtisztesség adóját. A test, az élő egyén által kétszeres diszben részesített templomba vitetett be, hol egyházkerületi főjegyző s nagy-kőrösi első lelkész Filó Lajos ur kenetteljes halotti beszédjének alapigéjeül a következő bibliai helyet vette fel: »Micsoda temetésnek jegye ez, melyet látok? Felelének a városbeli férfiak: az Isten emberének koporsója ez, ki Judából jött vala.« (2. királyok könyve XXIII. 17.) — És csakugyan, ha az idegen utas, a roppant sckaságot, mely nemcsak a nagy templom minden zugát, hanem azonkívül annak környékét és a város fő terét is ellepő nagy tömegben jelent meg a végtisztesség megadására, a szent leczke szavaival kérdezte volna: Micsoda temetésnek jegye ez, melyet látok?

bizonyára a tömeg közvéleményének szava, ugyancsak a szent leczke szavaival felelendette volna neki: Az Isten emberének koporsója ez!

Ő valóban Isten embere volt!

Sirjához a kőnél és ércnél maradandóbb emlékoszlopot, kiválólag a nevelés terén szerzett gyakorlati érdemeiben, alkotásaiban és irodalmi műveiben, nyilvános fellépésétől 42 éven át maga építette fel!!

V. Szám.	Nevezetes per löcsei polgárok között 1421—1429. Wenzel Gusztávtól. 1873. 34 l.	20 kr.
VI. Szám.	Révai Ferencz nádori helytartó fiainak hazai és külföldi iskoláztatása 1538—1555. Frankl Vilmostól. 1873. 94 l.	50 kr.
VII. Szám.	Diósgyőr egykori történelmi jelentősége. Wenzel Gusztávtól. 1873. 82 l.	50 kr.
VIII. Szám.	Adalékok Bethlen Gábor szövethetéseinek történetéhez. Szilágyi Sándortól. 1873. 96 l. Egy táblával.	60 kr.
IX. Szám.	Emlébeszéd Érdy János felett. Nagy Ivántól. 1873. 26 l.	20 kr.
X. Szám.	A székelyek alapszerződése. Balássy Ferencztől. 1873. 57 l.	40 kr.

Harmadik kötet. 1873.

I. Szám.	Egy főbenjáró per a XVII. századból. Nagy Ivántól. 1873. 33 l.	20 kr.
II. Szám.	Adalék 1352-ből az Arany Bulla néhány czikkének alkalmazásához és magyarázásához. Wenzel Gusztávtól. 1873. 15 l.	10 kr.
III. Szám.	Adalék az erdélyi szászok történetéhez az Andreanum előtti időből. Wenzel Gusztávtól. 1873. 24 l.	15 kr.
IV. Szám.	Trentsini Chák Máté és kortársai. Botka Tivartól. 1873. 71 l.	45 kr.
V. Szám.	Rajzok Erdély államéletéből a XVIII. században. Szilágyi Ferencztől. 1873. 135 l.	1 frt.
VI. Szám.	Tanulmányok a gothok művészetéről. Henszlmann Imrétől. 1874. 24 l. egy képtáblával	20 kr.
VII. Szám.	A magyarországi avar leletekről. Pulszky Ferencztől. 1874. 12 l.	10 kr.
VIII. Szám.	Felsőbüki Nagy Pál emlékezete. Tóth Lőrincztől. 1874. 64 l.	50 kr.
IX. Szám.	Palugyay Imre emlékezete. Keleti Károlytól. 1874. 10 l.	10 kr.
X. Szám.	Magyarországi tanárok és tanulók a bécsi egyetemen a XIV. és XV. században. Fraknói Vilmostól. 1874. 92 l.	50 kr.

Negyedik kötet. 1874.

I. Szám.	Nápolyi történelmi kutatások. Óváry Lipóttól. 1874. 17. l. Ára	12 kr.
II. Szám.	Stibor Vajda. Életrajzi tanulmány. Wenzel Gusztáv rendes tagtól	1 frt 30 kr.
III. Szám.	Júda, Izrael és Áram. Történelmi tanulmány. Beöthy Leótól	60 kr.
IV. Szám.	Az egri vár 1867-diki feladásának alkupontjai és a törökök maradékai Egerben. Balássy Ferencz lev. tagtól	30 kr.
V. Szám.	A pelasz kérdés mai állása a jobbágyság a helleneknél és rómaiaknál. Ribáry Ferencztől.	30 kr.

ÉRTEKEZÉSEK

a társadalmi tudományok köréből.

Első kötet. 1867—1870.

I. Szám.	Az uzsora törvényekről. Szinovacz György től. 1867. 17 l.	Ára 12 kr.
II. Szám.	A magyar mezőgazdaság. Keleti Károlytól. 1867. 19 l.	12 kr.
III. Szám.	A nemzet szellemi élete a párisi kiállításon. Dr. Konek Sándortól. 1868. 42 l.	30 kr.
IV. Szám.	A magyar Korona országainak legújabb népesedési mozgalmai. Dr. Konek Sándortól. 1868. 52 l.	35 kr.
V. Szám.	Jogtudomány s nemzetgazdaságtan. Kautz Gyulától. 1868. 38 l.	25 kr.
VI. Szám.	A statistika hivatalos és tudományos művelése. Keleti Károlytól. 1868. 41 l.	30 kr.
VII. Szám.	A római jog s az újabbkori jogfejlődés. Pulszky Ágostontól. 1869. 27 l.	20 kr.
VIII. Szám.	Gaius. Rentmeister Antaltól. 1869. 116 l.	70 kr.
IX. Szám.	Zádor György magyar akadémiai tag emlékezete. Tóth Lőrincztől. 1869. 26 l.	25 kr.
X. Szám.	A törvénykezés reformja. Ökröss Bálinttól. 1869. 18 l.	25 kr.
XI. Szám.	A büntetés rendszerről általában, különösen a halálbüntetésről Poroszországban. Csatskó Imrétől. 1870. 26 l.	25 kr.
XII. Szám.	A bírósági szervezet, különösen a bíróságok megalakulása. Baintner Jánostól. 1870. 37 l.	25 kr.

Második kötet. 1870—1874.

I. Szám.	A fogyasztási egyletek. Dr. Vécsey Tamástól. 1870. 59 l.	40 kr.
II. Szám.	Az emberi öntudat jelenfokáról. Dr. Barsi Józseftől. 1870. 27 l.	20 kr.
III. Szám.	Kassa város parketkészítése a XV. század kezdetén. Wenzel Gusztávtól. 1870. 43 l.	20 kr.
IV. Szám.	Emlékezéséd Császár Ferencz tiszti tag fölött. Dr. Suhayda Jánostól. 1871. 12 l.	10 kr.
V. Szám.	Szemle a magyar jogászugyűlések munkássága s eredményei felett. Tóth Lőrincztől. 1872. 88 l.	55 kr.
VI. Szám.	Modern alkotmányos monarchiai intézmények. Ladányi Gedeontól. 1873. 28 l.	20 kr.
VII. Szám.	Emlékezéséd Rau Károly Henrik felett. Kautz Gyulától. 1873. 16 l.	10 kr.
VIII. Szám.	A nemesség országgyűlési fejenként való megjelenésének megszűnése. Hajnik Imrétől. 1873. 18 l.	12 kr.
IX. Szám.	A részvénytársulati ügy törvényhozói szempontból. Dr. Matlekovits Sándortól. 1873. 32 l.	20 kr.
X. Szám.	Mezőgazdasági statistika a nemzetközi kongresszusokon. Keleti Károlytól. 1874. 32 l.	20 kr.
XI. Szám.	A székely kérdés. Galgóczy Károlytól. 1874. 24 l.	15 kr.
XII. Szám.	Az emberi élet-tartam és a halandóság kiszámításáról; 4 graphicus rajzzal. Körösi Józseftől. 1874. 52 l.	50 kr.

Harmadik kötet. 1875.

I. Szám.	A kényszer-egység a csődeljárásban. Apáthy Istvántól. 1875. 25 l.	18 kr.
II. Szám.	Quetelet emlékezete. Keleti Károlytól. 1875. 24 l.	10 kr.
III. Szám.	Magyarország népesedési mozgalma 1864—1873-ban és a cholera. Keleti Károlytól. 1875. 56 l.	40 kr.
IV. Szám.	Újabb adataink Magyarország bűnvádi statistikájából. Konek Sándortól. 1875. 55 l.	35 kr.